

علمی پژوهشی

عوامل مؤثر بر مشارکت و انگیزش مردم در حفاظت مشترک پارک ملی ساریگل

صدیقه سادات سخدری^۱، مهدی کلاهی^{۲*}

چکیده

منطقه دهنه اجاق شامل پارک ملی ساریگل و روستای دهنه اجاق، از توابع شهرستان اسفراین در خراسان شمالی است. هدف پژوهش، بررسی ابعاد اجتماعی و اقتصادی مدیریت این منطقه و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در حفاظت مشارکتی پارک ملی ساریگل است. جامعه آماری شامل ساکنان بالای ۱۸ سال، مسؤولان محلی (دهیار و شورا) و مدیران پارک بود. داده‌ها با روش‌های اسنادی، بازدید میدانی، مصاحبه و پرسش نامه گردآوری شد. نتایج نشان داد اهالی از طریق زراعت، دام داری، زنبورداری، کارگری و اجاره مزارع به دیگر دام داران امرار معاش می‌کنند. میانگین درآمد ماهیانه دام داران از فروش دام و فرآورده‌های آن حدود ۱۰۰ میلیون ریال و درآمد شاغلان بخش خدمات و صنعت بین ۴۰ تا ۲۰۰ میلیون ریال متغیر است. با وجود این، وضعیت اقتصادی منطقه نامطلوب بوده و گرایش به مهاجرت رو به افزایش است. همچنین حضور عشایر یکجانشین شده موجب نارضایتی برخی ساکنان شده است. اگرچه سطح مشارکت عمومی پایین است، اما تمایل به همکاری در طرح‌های محلی وجود دارد. عواملی مانند سودآوری اقتصادی، تحصیلات و شغل بر میزان مشارکت تأثیرگذارند. در مجموع، پارک ملی ساریگل نیازمند طرح جامع مدیریت، حمایت مالی و سیاستی و حرکت به سوی حکم‌روایی خوب و حفاظت مشارکتی است تا ضمن کاهش تعارضات مردم و پارک، زمینه توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی فراهم شود.

تاریخ دریافت:

۲۸ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۳ تیر ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

مشارکت مردمی؛ حفاظت
مشارکتی؛ پارک ملی
ساریگل؛ مشارکت
اجتماعی؛ عوامل اجتماعی-
اقتصادی

مقدمه

انسان به عنوان بخشی از هستی بی‌کران، همواره در تلاش بوده است تا شرایط زیست خود را بهبود بخشد. از زمان‌های گذشته، انسان به جای تکیه بر شکار و گردآوری منابع غذایی که می‌تواند ناپایدار و غیر مطمئن باشد، به تولید غذا و کشاورزی پرداخته است (Smith, 2017). در دنیای امروز، جوامع مختلف، بسته به سطح فناوری و منابع طبیعی خود، روش‌های متفاوتی را برای تولید محصولات کشاورزی به کار می‌گیرند. با این حال، در کشورهای درحال توسعه مانند ایران، چالش‌هایی مانند کمبود آب، تغییر اقلیم، گرمایش جهانی و مسائل

^۱ دانشجوی مهندسی طبیعت، گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

^۲ گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست، پژوهشکده آب و محیط‌زیست، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)

سیاسی- اجتماعی مانع از توسعه پایدار در بخش کشاورزی می‌شود (Shahbazi et al., 2020). این مشکلات به ویژه در مناطق خشک و نیمه خشک که در آن‌ها کمبود منابع آبی شدیدتر است، از اهمیت بیشتری برخوردار است (Kolahi et al., 2024).

در بسیاری از این مناطق، کشاورزان به کشت محصولاتی گرایش پیدا کرده‌اند که نیاز به منابع آبی کم‌تری دارند و از نظر اقتصادی نیز به صرفه‌تر هستند (Zarei et al., 2023). علاوه بر این، آموزش کشاورزان و ترویج اصول کشاورزی پایدار می‌تواند در بهبود بهره‌وری و حفاظت از منابع طبیعی مؤثر باشد (Moradi et al., 2017). در نتیجه، تعامل انسان با اکوسیستم‌ها و محیط زیست همیشه با چالش‌های متعددی همراه بوده است (Adams, 2018). تکیه بر منابع طبیعی برای تأمین غذا نیازمند رعایت اصول مدیریت آب، خاک و حفظ تنوع زیستی است (Harrison et al., 2020). با توجه به محدودیت‌های منابع طبیعی، توسعه کشاورزی پایدار تنها با استفاده از فناوری‌های نوین و آموزش و توانمندسازی بهره‌برداران امکان‌پذیر است (Hosseini & Yeganeh, 2019). در بسیاری از مناطق که تحت تأثیر ساختارهای کشاورزی سنتی قرار گرفته‌اند، توان اکولوژیکی به مرور کاهش یافته و نیازمند برنامه‌ریزی‌های اصلاحی است (Shahbazian et al., 2020).

از سوی دیگر، تحلیل جمعیت‌شناسی و شناخت ترکیب سنی و جنسی جمعیت‌ها، در مطالعات اجتماعی و اقتصادی نقش اساسی دارد. اطلاعات جمعیتی براساس سن، جنسیت و ویژگی‌های دیگر، ابزار مهمی برای تحلیل وضعیت اجتماعی و اقتصادی جوامع به ویژه در مناطق روستایی است (Aghajanian, 2013). کمبود مردان یا زنان در جوامع می‌تواند بر انجام وظایف خاص اجتماعی و تولید نسل تأثیر منفی بگذارد (Hassan & Maleki, 2020). از طرف دیگر، مهاجرت به عنوان یک پدیده اجتماعی و اقتصادی، تأثیرات زیادی بر جوامع مختلف مبدا و مقصد دارد. مهاجرت‌های دائمی و موقتی به ویژه در مناطقی که با مشکلات اقتصادی رو به رو هستند، می‌تواند موجب تحلیل منابع انسانی و کاهش توان اقتصادی روستاها شود (McDonald, 2014).

یکی از علل اصلی مشکلات اجتماعی و اقتصادی در بسیاری از جوامع، کمبود آموزش و ناتوانی در استفاده بهینه از منابع است. برای استفاده بهینه از منابع طبیعی، آموزش و توانمندسازی تخصصی و ارتقاء سطح آگاهی و اجرایی مردم در زمینه کشاورزی و مدیریت منابع ضروری است (Ebrahimi, 2014). بدون آموزش و

قدرت‌افزایی مهارت‌های مناسب، بسیاری از جوامع با مشکلات جدی در حفظ منابع طبیعی و مقابله با بحران‌های محیطی مواجه خواهند شد (Ghorbani, 2020).

مشارکت اجتماعی یکی از عوامل کلیدی در توسعه جوامع انسانی است. در جوامع روستایی و عشایری، همیاری و همکاری بیشتر از جوامع شهری است و این امر به ویژه در مواجهه با مشکلات محیط زیستی و اقتصادی اهمیت زیادی دارد (Mohamadi & Hakimpour, 2012). مشارکت فعال مردم در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در بخش‌های مختلف، از جمله منابع طبیعی، نقش مهمی در توسعه پایدار ایفا می‌کند (Jafari & Shahraki, 2020). در نهایت طرفداران منافع شخصی که به دنبال بهره‌برداری از منابع طبیعی برای منافع کوتاه‌مدت خود هستند، باعث تخریب محیط زیست و ایجاد بحران‌های جهانی مانند گرمایش جهانی می‌شوند. این بحران‌ها گرچه به واسطه فعالیت‌های انسانی تشدید می‌شوند، اما طبیعت به طور مستقل از انسان‌ها به حیات خود ادامه خواهد داد (McDonald, 2014). حفظ و مدیریت منابع طبیعی برای بقا و توسعه بشری ضروری است (Adams, 2018). در نتیجه، بررسی راهکارهای معیشت روستائیان و تقویت رویکردهای کشاورزی پایدار باید در اولویت قرار گیرد تا از بحران‌های محیط زیستی بیشتر جلوگیری شود.

ادبیات پژوهش

مشارکت مردم در مدیریت و حفاظت از پارک‌های ملی و سایر مناطق تحت حفاظت یکی از موضوعات مهم در مطالعات محیط زیست و توسعه پایدار است. در این زمینه، عوامل مختلفی بر تمایل و مشارکت مردم تأثیر گذارند که می‌توانند شامل جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی باشند. در این تحقیق، به بررسی برخی از مهم‌ترین تحقیقات و نظریات در خصوص عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در پارک‌های ملی با تأکید بر پارک ملی ساریگل پرداخته خواهد شد.

مشارکت مردم در مدیریت منابع طبیعی و پارک‌های ملی

مشارکت مردم در حفاظت از منابع طبیعی به ویژه در پارک‌های ملی به عنوان یک استراتژی کلیدی در مدیریت منابع طبیعی و توسعه پایدار شناخته می‌شود. براساس پژوهش‌های مختلف، مشارکت مردم می‌تواند به عنوان یک عامل مؤثر در حفظ اکوسیستم‌ها و کاهش تهدیدات محیط زیستی شناخته شود (Berkes, 2007). این مشارکت می‌تواند در قالب همکاری‌های مشترک با سازمان‌های دولتی و غیردولتی، آموزش‌های محیط زیستی و توسعه گردشگری پایدار صورت گیرد.

عوامل اجتماعی و فرهنگی

مطالعات نشان داده‌اند که عوامل اجتماعی و فرهنگی نقش مهمی در تمایل مردم به مشارکت در فعالیت‌های حفاظتی دارند. از جمله این عوامل می‌توان به آگاهی اجتماعی، فرهنگ مشارکتی و حساسیت به مسائل محیط زیستی اشاره کرد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که جوامع محلی که در فرهنگ آن‌ها ارزش‌هایی چون همبستگی اجتماعی و احترام به طبیعت وجود دارد، تمایل بیشتری به مشارکت در حفاظت از محیط زیست دارند (Grove & Burch, 2010). این امر می‌تواند در پارک‌های ملی و سایر مناطق حفاظتی ایران نیز مصداق پیدا کند، جایی که جوامع محلی با اکوسیستم‌های طبیعی ارتباط نزدیک دارند.

نقش آموزش و آگاهی محیط زیستی

طبق مطالعات و تجربه‌ها، جوامعی که در آن‌ها برنامه‌های آموزشی منظم و کارآمد در زمینه حفاظت از محیط زیست وجود دارد، مشارکت بیشتری در این زمینه خواهند داشت (Stern, 2000).

مزایای اقتصادی و اجتماعی

مشارکت مردم در پروژه‌های حفاظتی می‌تواند به ایجاد فرصت‌های اقتصادی برای جوامع محلی منجر شود. در مناطق تحت حفاظت، طرح‌های گردشگری پایدار و توسعه اکوتوریسم می‌توانند به عنوان مشوق‌هایی برای مشارکت مردم عمل کنند (Whelan & O'Neil, 2012).

مشارکت نهادهای دولتی و غیردولتی

هنگامی که نهادهای دولتی و غیردولتی به صورت فعال با جوامع محلی همکاری می‌کنند، تمایل مردم به مشارکت در برنامه‌های حفاظتی بیشتر می‌شود. این همکاری می‌تواند از طریق ارائه منابع مالی، آموزش و مشاوره‌های مدیریتی انجام شود.

چالش‌ها و موانع مشارکت

علاوه بر عوامل تسهیل‌کننده، موانع مختلفی نیز ممکن است بر مشارکت مردم تأثیر منفی بگذارند. این موانع می‌توانند شامل نگاه‌های تبعیض‌آمیز، عدم گفت و گو، عدم ارتباط‌گیری صحیح و نبود هماهنگی میان نهادهای مختلف باشند. به هر حال، کنار محدودیت‌های مدیریتی، محدودیت‌های قانونی نیز می‌تواند بر تمایل و رویکرد مردم برای مشارکت تأثیرگذار باشد (Chaskin, 2001).

نقش باورهای محلی در مشارکت

برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهند که در جوامع محلی با باورها و عقاید خاص، ممکن است در مشارکت مردم در حفاظت از محیط زیست براساس اصول و باورهای مذهبی یا فرهنگی انجام شود (Harrison, 2006). در هر منطقه تحت حفاظت، توجه به این عوامل می‌تواند در طراحی برنامه‌های مشارکتی مؤثر باشند.

روش شناسی پژوهش

این بخش شامل: روش پژوهش؛ جامعه (ماهیت و نوع جامعه آماری) و نمونه آماری (روش تعیین حجم، روش‌ها و راهبردهای نمونه‌گیری)؛ روش گردآوری داده‌ها (نوع روش) و ابزار پژوهش (معرفی ابزار، در صورت وجود مراحل ساخت ابزار، روایی و پایایی ابزار)؛ روش و نرم افزار تجزیه و تحلیل داده می‌باشد.

در برخی مطالعات، نیاز است که محدوده مورد مطالعه نیز قبل از گزارش موارد روش شناسی، ارائه شوند. دقت شود، تمام مطالب مربوط به معرفی محدوده مورد مطالعه (و در صورت وجود، تصاویر و عکس‌های محدوده) نباید اینترنتی، عمومی و منابع علمی باشد، بلکه باید اصیل، پیمایش شده و مرتبط با موضوع تحقیق باشند.

منطقه مورد مطالعه

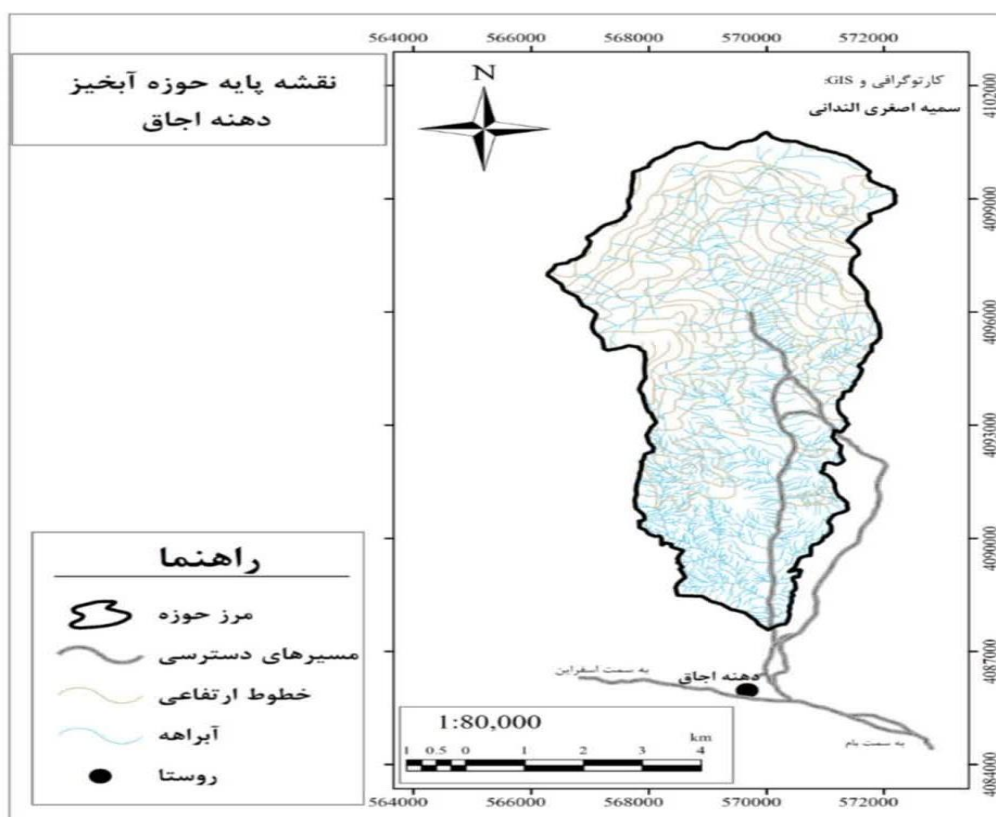
تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

منطقه مورد مطالعه، روستای دهنه اجاق در مجاورت پارک ملی ساریگل در استان خراسان شمالی است. این پارک با مساحتی بالغ بر ۴۵۱۱ هکتار، در ۱۰ کیلومتری غرب روستای بام، در ۵۵ کیلومتری شمال غرب شهر صفی آباد و ۳۵ کیلومتری شرق شهر اسفراین قرار دارد (شکل ۱). حوضه آبخیز دهنه اجاق از نظر مختصات جغرافیایی در محدوده طول‌های ۵۶۶۱۵۹ الی ۵۷۲۲۵۸ متر و عرض‌های ۴۰۸۷۵۶۰ الی ۴۱۰۰۸۸۹ متر سیستم مختصات UTM قرار گرفته است. از آبادی‌های مهم آن می‌توان به روستای دهنه اجاق اشاره نمود.

کل جمعیت روستای دهنه اجاق، ۱۳۷۸ نفر بوده که در قالب ۳۸۲ خانوار سکونت داشتند. این روستا دارای لوله‌کشی گاز طبیعی است و از نفت استفاده نمی‌کند. روستائیان، مسلمان و معتقد به مذهب شیعه بوده و با توجه به بررسی‌های میدانی، دارای اعتقادات راسخ به اصول مذهب تشیع هستند. در منطقه ساریگل، زراعت و دام داری مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی در گذشته بوده است که اکنون به علت عدم حمایت از روستاییان و کمبود آب، زراعت به صورت محدودتر اجرا می‌شود. همچنین، به دلیل کاهش بارندگی و در پی آن، کم شدن منابع آب، زراعت (با عمده محصولاتی مانند گندم، جو، زیره، بقولات و یونجه) و باغ داری (با عمده محصولاتی مانند زردآلو و انگور) در این منطقه تا حد زیادی از رونق افتاده است.

بررسی سوابق مطالعاتی و تحقیقاتی در منطقه دهنه اجاق نشان می‌دهند که تاکنون هیچ گونه مطالعه‌ای اعم از توجیهی و تفصیلی- اجرایی در داخل منطقه به طور کامل انجام نشده است. همچنین از نظر مطالعات مرتع داری بایستی بیان کرد که در تمام سطح منطقه دهنه اجاق، ممیزی مرتع و تفکیک سامان‌های عرفی صورت نگرفته است. البته به علت وجود پارک ملی ساریگل در منطقه، تمامی اراضی محدوده، در دست اداره حفاظت محیط زیست بوده و منطقه جزء مناطق چهارگانه حمایتی به شمار می‌رود.

شکل ۱. نقشه پایه منطقه مورد مطالعه

روش بررسی

روش پژوهش مورد استفاده در دو بخش اجتماعی و اقتصادی، متفاوت است. در بخش اجتماعی، مطالعاتی در ارتباط با چگونگی استفاده و بهره‌برداری ساکنان منطقه مطالعاتی از منابع طبیعی و در بخش اقتصادی، مؤلفه‌های تأمین درآمد ساکنان منطقه دهنه اجاق مورد سنجش قرار گرفت. بدین صورت که ساکنان منطقه از طریق چه شیوه‌های اقتصادی، معیشت و اقتصاد خانواده را تأمین می‌کنند. در واقع در این مبحث به این سؤال اساسی در منطقه پاسخ داده خواهد شد که آیا شیوه‌های معیشتی و اقتصادی خانوارهای روستایی در حوضه دارای اقتصاد متناسب است که باعث پایداری منابع طبیعی در منطقه شود یا اینکه بهره‌برداری غیراصولی توسط ساکنان روستا جهت اقتصاد خانواده، همواره باعث ناپایداری این اکوسیستم طبیعی شده است.

تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

برای محاسبه نرخ رشد جمعیت، از فرمول زیر استفاده شد (Daneshvar Ahmadi, 2011):

$$R = \left(\sqrt[t]{\frac{P_t}{P_0}} - 1 \right) * 100$$

در این فرمول، R ، نشان دهنده نرخ رشد جمعیت، P_t ، تعداد جمعیت در پایان سرشماری، P_0 ، تعداد جمعیت در ابتدای سرشماری و t ، فاصله سال‌های بین دو سرشماری است. جهت بررسی تحولات جمعیت منطقه از اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن در فاصله‌های زمانی بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳ و نیز آخرین اطلاعات خانه بهداشت روستای مورد مطالعه، استفاده شد. جمعیت هر کشوری از دو گروه مرد و زن تشکیل شده است که افزایش و کاهش هر یک از آن‌ها مشکلاتی را برای کشور به وجود می‌آورد. کمبود مردان سبب تضعیف نیروی کار و فلج شدن اقتصاد می‌شود. از طرف دیگر، کمبود زنان مشکلاتی مانند تولید نسل به همراه خواهد داشت. بنابراین حالت مطلوب آن است که بین نسبت جنسی در هر کشوری توازن و تعادل وجود داشته باشد. نسبت جنسی بیان‌گر آن است که در مقابل هر ۱۰۰ زن، چند مرد وجود دارد. این نسبت طبق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$\text{نسبت جنسی} = \frac{\text{شمار مردان}}{\text{شمار زنان}} * 100$$

جهت بررسی وضعیت سواد در حوضه ساریگل، تعریف سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵) مبنا قرار گرفت که باسواد، کسی است که می‌تواند متن ساده‌ای را به فارسی یا هر زبان دیگری بخواند و بنویسد. در بررسی‌های انجام‌شده و آمارهای دهیاری و شورا، میزان سواد ساکنان روستا در طبقات مختلف به دست آمد.

قبل از بررسی وضعیت اشتغال در سطح منطقه، باید به بیان تعاریف اصلی و اساسی این بخش یعنی جمعیت فعال، میزان بیکاری و میزان اشتغال پرداخت. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵)، جمعیت فعال، کلیه اعضاء ۱۰ ساله و بیشتر خانواده‌ها را شامل می‌شود که شاغل یا بیکارند که خود به دو بخش جمعیت فعال اقتصادی و جمعیت فعال غیراقتصادی تقسیم شده‌اند. میزان بیکاری، نسبت تعداد بیکاران ۱۰ ساله و بیشتر، به جمعیت فعال اقتصادی است. همچنین میزان اشتغال، نسبت شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر به جمعیت فعال اقتصادی است. برای بررسی وضعیت جمعیت فعال و غیرفعال و نیز پارامتر اشتغال در منطقه ساریگل، از آمارهای اعضای شورای اسلامی و دهیاری استفاده شد.

برای بررسی میزان مهاجرت موقت و دائمی از آمار موجود دهیاری استفاده شد. البته این روستا به دلیل ساکن شدن عشایری که دیگر توان تحمل سختی‌های عشایر و کوچ ندارند، نرخ رشد جمعیت مثبت شده و جمعیت روستا نیز در سال‌های اخیر بیشتر شده است. طبق گفته اهالی روستا یکی از معضلاتی که اکنون با آن دست و پنجه نرم می‌کنند، همین حضور عشایر اسکان داده شده است. همچنین جهت کسب اطلاع از آمار دقیق و معتبر فعالیت‌های کشاورزی در روستا، به مسؤولان شورای روستا و دهیاری مراجعه شد.

جهت نظرسنجی، در کل، سه نوع پرسش‌نامه شامل پرسش‌نامه دهیار و شورا، پرسش‌نامه خانه بهداشت و پرسش‌نامه از مدیریت پارک تهیه شد. پرسش‌نامه‌ها اهداف خاصی داشتند و سعی شد کلیه جنبه‌های درگیر و مؤثر مسائل اجتماعی-اقتصادی و مدیریتی

- حمایتی در مدیریت پارک مورد پرسشگری قرار گیرند. نحوه پرسش از مردم به صورت مستقیم و غیرساختاریافته بود. همچنین از ابزار مصاحبه هم برای کلیه افراد و مسؤولان استفاده شد.

یافته‌ها

در این بخش می‌بایست آنچه به عنوان خروجی تحلیل‌ها به دست آوردید، گزارش نموده و در عین حال هم‌سویی و ناهم‌سویی آن را با پیشینه گزارش شده تشریح و تبیین نمایید.

ویژگی‌های جمعیت‌شناسی منطقه

ساختار اجتماعی منطقه مورد مطالعه از نوع روستایی است و بهره‌برداران در تمام طول سال در منطقه سکونت دارند. همچنین فعالیت عمده ساکنان، کشاورزی از نوع دام‌داری، زراعت و زنبورداری است. با توجه به بررسی‌های منطقه‌ای صورت گرفته و مصاحبه با معتمدان محلی و نیز اطلاعات اخذ شده از ادارات مرکز بهداشت، مشخص شد که در روستای واقع در محدوده مطالعاتی، جمعیت گردشگر وجود ندارد و نیز به دلیل عدم وجود جنگل‌های انبوه و اراضی پوشیده از درختان جنگلی پرتراکم، فاقد جمعیت جنگل‌نشین است. جدول ۱، اطلاعات جمعیت‌شناسی در فاصله زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳، جدول ۲، وضعیت گروه‌های سنی و جدول ۳، وضعیت سواد کل منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهند.

جدول ۱. جمعیت روستای دهنه اجاق در فاصله زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۳

سال	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۴۰۳
جمعیت	۱۱۶۰	۱۲۱۸	۱۰۴۶	۱۳۸۷
بعد خانوار	۳۲۸	۳۸۴	۳۴۵	۳۸۲
نرخ رشد جمعیت (%)	-۳	-۱	۰/۲	۰/۴

جدول ۲. گروه‌های عمده سنی در آخرین سرشماری

سن	تعداد	درصد
۰-۱۴	۲۸۳	۲۷/۰۶
۱۵-۶۴	۶۵۸	۶۲/۹۱
> ۶۵	۱۰۵	۱۰/۰۴

تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

جدول ۳. وضعیت سواد طبق آخرین سرشماری روستای دهنه اجاق

وضعیت سواد	تعداد	درصد
باسواد	۶۵۶	۶۲/۷۱
بی‌سواد	۲۷۶	۲۶/۳۸
لازم‌التعلیم	۲۵۲	۱۰/۹۱

طبق جدول ۱، تعداد جمعیت روستا از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۴۰۳ رو به افزایش بوده که یکی از دلایل آن یکجانشین شدن عشایری است. ایشان، زندگی عشایری را رها کردند و به روستانشینی روی آورده‌اند. البته برخی از مردم روستا بسیار از حضور عشایر ناراضی بوده و این افراد را محل آسایش خود می‌دانند؛ زیرا معتقدند از آنجایی که عشایر تعداد دام زیاد دارند باعث از بین رفتن مراتع منطقه و نیز کثیف شدن معابر و گسترش بیماری تب مالت شده‌اند. برخی هم بر این باور هستند که دهیاری و شورا، امکانات رفاهی و توجه بیشتری به عشایر دارند. نرخ رشد از سال ۱۳۸۵ که منفی بود به سمت سال ۱۴۰۳ روندی رو به افزایش و مثبت داشته است. همچنین با توجه به جدول ۳ و درصد بالای افراد باسواد در این منطقه می‌تواند بیان‌گر این موضوع باشد که می‌توان آموزش‌های عمومی و تخصصی را با اثربخشی بیشتری روی جمعیت هدف انجام داد.

اعتقادات و سنن منطقه

منطقه دهنه اجاق دارای فرهنگ و آداب و رسوم منتج شده از فرهنگ ایرانی است. البته علاوه بر فرهنگ عام ایرانی، دارای فرهنگ خاص خود هستند که این فرهنگ برخاسته از شرایط منطقه و جوامع پیرامون آن است. ساکنان روستا در منطقه از پیشینه طولانی و فرهنگ پا گرفته از قدمت طولانی دارا بوده که این فرهنگ باعث شده است که در کلیه مباحث سیاسی و فرهنگی کشور مشارکت کرده و ضمن حفظ میهن و سرزمین خود از فرهنگ ملی و اصیل محلی خویش دفاع کنند. همچنین در ارتقاء سطح ملی و اسلامی خود تلاش کنند. زبان ساکنان روستا داخل حوضه، ترک و کرمانج است. می‌توان بیان کرد که در دوران و اعصار مختلف، تقریباً تغییرات قابل توجهی در زبان و گویش مردم منطقه به وجود نیامده است.

مردم ساکن دهنه اجاق، مسلمان و معتقد به مذهب شیعه هستند که با توجه به بررسی‌های منطقه‌ای، در مراسم و مناسبت‌های مذهبی مشارکت داشته و روحیه تعاون و همکاری روستائیان در این زمینه مناسب است. در ماه‌های محرم و صفر مردم، با برپایی دیگ‌هایی که حتی برخی از افراد علت نام‌گذاری روستا را اجاقی می‌دانند که از سالیان قبل جهت مراسم عزاداری امام حسین بر پا بوده است، به میزبانی میهمانانی می‌روند که برای عزاداری به این منطقه سفر کرده‌اند. مردم نوع‌دوست این روستا هر روز، به‌ویژه روزهای تعطیل در امام‌زاده معروف خود که معتقد هستند بسیار حاجت‌دهنده است و به بابا قدرت شهرت دارد، از میهمانان به گرمی استقبال می‌کنند.

عوامل مؤثر بر مشارکت و انگیزش مردم در حفاظت مشترک پارک ملی ساریگل

صدیقه سادات سخدری، مهدی کلاهی

۳.۴ مشارکت و رضایت مردمی در کشاورزی و حفاظت

طبق مصاحبه‌ها، ۸۰ درصد مردم با اقدامات آبخیزداری آشنایی داشته و اقدامات آبخیزداری را برای جلوگیری از تخریب منابع طبیعی و زمین‌های کشاورزی خود مؤثر می‌دانستند. علت این امر از آن جهت بود که در این روستا پروژه پخش سیلاب انجام گرفته بود و مردم به عین تأثیرات مثبت آن را در افزایش آب‌های زیرزمینی و بهبود شرایط کشاورزی خود دیده بودند. ۸۵ درصد مردم به دلایلی مانند تلطیف آب و هوا، جذب گردشگر، چشم‌انداز زیبا، حضور حیوانات وحشی و پوشش گیاهی که خسارات ناشی از سیل را کم‌تر می‌کند از وجود پارک راضی بودند. ۱۰ درصد مردم به دلیل اینکه حیوانات وحشی چون گراز و قوچ و میش، خسارت‌هایی به باغات و مزارع آن‌ها وارد کرده بود و نیز پلنگ‌هایی که باعث وحشت و ترس چوپانان شده و به سگ و دام‌های آن‌ها حمله می‌کرد رضایت چندانی نداشتند. ۵ درصد مردم از اینکه منطقه شکار ممنوع بود و نمی‌توانستند حیوانات را شکار کنند و از طرفی معتقد به تبنانی کردن محیط‌بانان با شکارچینی بودند که قدرت و جایگاه ویژه داشتند، احساس خوشایندی نسبت به پارک و محیط‌بانان نداشتند. با تمام این مشکلات موجود، باز هم تعداد قابل توجهی از مردم تمایل به همکاری با محیط‌بانان و اداره منابع طبیعی برای بهتر شدن شرایط موجود داشتند.

در روستای دهنه اجاق، زراعت و باغبانی به صورت سنتی انجام می‌شود. در این بین فقط یک کشاورز اقدام به مکانیزه کردن کشت محصولات کشاورزی خود کرده و داخل استخر، ماهی‌های گرمابی چون کپور، آمور و بیگ هد را پرورش داده است. مهم‌ترین محصولات زراعی که در سطح حوضه کشت می‌شوند گندم، جو، زردآلو، زیره، بقولات و یونجه هستند. البته در برخی موارد که خانواده‌ها از بنیة مالی ضعیف‌تری برخوردارند، به صورت روزمزد برای دیگر روستائیان، کار می‌کنند. مشارکت مردم با دهیار و شورا نسبتاً خوب است، اما ۴۰ درصد مردم به دلیل توجه بیش از حد دهیار و شورا به عشایر تازه ساکن شده در روستا و تصور ارائه تسهیلات بیشتر به آن‌ها، ناراضی هستند. همکاری مردم با یکدیگر، نسبت به گذشته که مردم روستانشین تعاملات گسترده با یکدیگر داشتند و در هنگام برداشت محصول به کمک همدیگر می‌رفتند، با گسترش مکانیکی شدن کاشت و برداشت محصولات و نیز رقابت‌های به وجود آمده، کم‌تر شده است. این پدیده روی دوستی‌ها و نوع دوستی، اثر گذاشته و آن‌ها را کاهش داده است. طبق نظرات، ممکن است برخی به دنبال نفع شخصی خود باشند و از منابع طبیعی و مردم به عنوان ابزاری برای رسیدن به اهداف خود استفاده کنند. این امر سبب آسیب‌هایی به منابع طبیعی و مردم شده و گاه صدمات جبران‌ناپذیری را به همراه دارد.

از آنجاکه دام‌داران عموماً خود دارای زمین زراعی هستند و انجام امور زراعی، بدون استفاده از نیروی کار خانواده، مستلزم صرف هزینه است، به همین دلیل مدیریت چرای دام و استفاده از مرتع، به چوپان واگذار گردیده است. استخدام چوپان به عنوان فرد مورد اعتماد، پرداخت حقوق وی و سایر مسائل مرتبط با آن نیز در درجه نخست، نیازمند همکاری و همیاری روستائیان است. چرای دام به صورت گله در برابر چرای انفرادی دام توسط هر خانوار، موجب بهره‌برداری منظم و مناسبی از مرتع است. بنابراین چرای دام به صورت گله‌های متشکل از دام چندین دام‌دار، نمادی از همیاری و مشارکت است که در بطن خود حاوی نکات زیاد و با اهمیتی است. در جدول ۴، نوع، ظرفیت و تعداد افراد شاغل در بخش دام‌داری به تفکیک آورده شده است.

تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستائیان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

جدول ۴. نوع و ظرفیت و تعداد شاغلان در بخش دامداری

نوع دام	سنتی یا صنعتی	ظرفیت (عدد)	تعداد افراد شاغل
گوسفندداری	سنتی	۶۰۰۰	۸۰
گاو‌داری	سنتی	۵۱	۴
مرغ‌داری	صنعتی - گوشتی	۴۰۰۰	۴
زنبورداری	سنتی	۳۵۰۰	۲۰۰

دام نقش مهمی در تأمین درآمد ساکنان روستاها و تأمین نیازهای پروتئینی و لبنی آنان ایفا می‌کند. دام‌های موجود در منطقه اکثراً در سال یک‌بار زایش دارند و در فصل بهار ۴۰ روز شیر می‌دهند. پشم‌چینی دام‌ها در اردیبهشت ماه انجام می‌گیرد. نگهداری از دام سبک (گوسفند و بز) به‌طور عمده با تکیه بر علوفه مراتع و پس‌چر مزارع صورت می‌گیرد که در مقایسه با پرورش گاو، مستلزم هزینه کم‌تری است. به همین دلیل، بیشتر، پرورش گوسفند و بز رایج است و پرورش گاو در این روستا به میزان محدودی است. به‌هرحال، هر دام‌دار روستایی، تعدادی دام کوچک و بزرگ نگهداری کرده و جهت تغذیه آن‌ها از پس‌چر اراضی زراعی، علوفه مراتع و خرید علوفه استفاده می‌کند. با توجه به جدول ۴، تعداد گوسفندان در این منطقه زیاد است و دلیل اصلی آن حضور عشایر اسکان‌یافته و استفاده از مراتع روستائیان است. این موضوع از یک سو، سبب نارضایتی دام‌داران روستا و از طرفی سبب تضادهای اجتماعی در زمینه تخریب بیشتر مراتع روستا شده است. بخش زنبورداری در سال‌های اخیر رونق زیادی داشته است. اگر تسهیل‌گری بیشتری به این بخش اختصاص یابد باعث رونق منطقه و پارک ملی ساریگل خواهد شد، از آن جهت که زنبور در گرده‌افشانی و افزایش گونه‌های گیاهی و میوه تأثیر بسزایی دارد. از جهتی، تولید عسل و موم آن و فروش آن‌ها، سبب رونق اقتصادی می‌شود.

اطلاعات کلی پارک ملی ساریگل

پارک ملی ساریگل، به علت اینکه منطقه‌ای حفاظتی با بالاترین درجه اهمیت بوده، فاقد معدن قابل بهره‌برداری است. از مهم‌ترین دستبردها به پارک ملی، چرای دام نیست، بلکه بحث چیدن بی‌رویه گیاهان دارویی و همچنین گردشگری است. البته زون‌بندی‌های صورت‌گرفته شده منطقه پارک ملی شامل زون گردشگری (با مجوز)، زون علمی، زون چشم‌انداز طبیعی و زون حساس است. یکی از عمده‌ترین دلایل حفاظت از ساریگل، داشتن حیات‌وحش خاص شامل گونه‌های گیاهی مهم و گونه‌های جانوری در معرض انقراض مثل پلنگ است که در ایران تعداد کم‌تری زنده ماندند. در صورتی که تعارضاتی توسط حیوانات وحشی به محیط‌بانان صورت بگیرد، از امکانات بی‌هوشی، تله‌گذاری و زنده‌گیری استفاده می‌شود.

حفاظت از این پارک در درازمدت دارای تأثیرات مثبت بوده که می‌توان به کنترل زمین‌های زراعی، پر شدن قنوات و جلوگیری از ایجاد رواناب اشاره کرد. البته ممکن است افرادی به دلایل اقتصادی به دنبال منافع زودگذر باشند که تأثیرات منفی خواهند گذاشت. با این حساب، منافع پارک و منافع مردم در کوتاه‌مدت در تضاد است. برای حفاظت از پارک ملی ساریگل، بودجه مناسبی

عوامل مؤثر بر مشارکت و انگیزش مردم در حفاظت مشترک پارک ملی ساریگل

صدیقه سادات سخدری، مهدی کلاهی

تخصیص نشده است. به طور مثال قسمتی از این منطقه، درگیر آتش سوزی شد که مهار این آتش سوزی بدون تجهیزات و کاملاً دستی و با نیروی انسانی و مردمان محلی صورت گرفت. این امر به علت کمبود امکانات و تجهیزات است. از پارک ملی ساریگل هیچ گونه بهره برداری صورت نمی گیرد؛ زیرا بالاترین درجه حفاظت و حراست را در بین مناطق چهارگانه داراست. از مهم ترین دلایل تخریب پارک ملی می توان به تخریب های طبیعی (آتش سوزی طبیعی، سیل و رانش زمین) و تخریب های انسانی اشاره کرد. از آنجاکه برخی از مستثنیات داخل منطقه حمایتی قرار دارند، زمین خواری هم اتفاق می افتد. پس می توان گفت عامل انسانی مهم تر است و عامل طبیعی تشدیدکننده آن است. از جمله راهکارهای جلوگیری از تخریب بیشتر در این منطقه، آگاهی رسانی، اقتصاد و فرهنگ پروری است. به هر حال، تقویت و بهبود اکوسیستم این منطقه از طریق حفاظت و حراست محیط بانان، طی سالیان متمادی انجام می شود.

از نقاط قوت مدیریت پارک، صعودی بودن آمار کمی حیات وحش در این ناحیه، عدم افزایش زمین خواری، حفاظت از پوشش گیاهی و تعامل مناسب با روستاییان است. نقاط ضعف مدیریت نیز عدم وجود طرح مدیریت با چارچوب معین و کمبود کار تحقیقاتی در این منطقه است. در مورد فرصت های مناسبی که پارک فراهم کرده می توان به گردشگری، غنای تنوع زیستی و افزایش گیاهان دارویی اشاره کرد. از جمله تهدیدهایی که در منطقه وجود دارد، حمله پلنگ ها به دام های روستاییان و آتش سوزی شدید است. در این منطقه تجهیزات و وسایل مخصوص مثل دوربین های رصد و پایش آن لاین وجود ندارد، ولی دوربین های چشمی و تله ای برای تشخیص شکارچیان غیرمجاز و دوربین های عکاسی وجود دارند. پسماند زیادی در منطقه حفاظت شده ساریگل تولید نمی شود و بیشتر از طریق طبیعت جذب خواهد شد. همچنین جمعیت حیات وحش در این پارک، دو بار در سال، یکی در اواخر اردیبهشت و دیگری در اواخر پاییز، آماربرداری می شود و اقدامات لازم انجام شده و مدیریت می شوند.

از جمله برنامه های آموزشی ترویجی و مدیریتی جهت حفاظت از پارک ملی ساریگل، به صورت جلساتی با عنوان «ساعتی با محیط بان»، به صورت ماهیانه حدود دو ساعت برای کودکان به ویژه در روستای دهنه اجاق برگزار می شود. به علت وجود قابلیت و توانایی پژوهش در همه زمینه ها از جمله ژئومرفولوژی، زمین شناسی و گیاهان دارویی، باید ارتباط بین پارک و دانشگاهیان برای تبادل بیشتر و افزایش اطلاعات افراد سازمان و محیط بانان صورت پذیرد.

متأسفانه در زمینه گردشگری و اکوتوریسم، پارک ملی اصلاً خوب کار نکرده است و از اثرات مثبت اقتصاد اکوتوریسم بهره ای نبرده است. بهتر است برای گسترش و بهبود وضعیت اقتصادی پارک و ساکنان نزدیک منطقه حمایتی ساریگل، بیشتر بر روی مبحث اکوتوریسم کار شود.

پارک، هزینه ای برای بازسازی ندارد. کل وظیفه و تمرکز محیط بانان و مدیریت پارک در جهت حراست و حفاظت صرف می شود. عملیات اصلاح و احیای مراتع و طرح های کل نگر منابع طبیعی صورت نمی گیرد. از مزایای اجتماعی و اقتصادی بازسازی پارک می توان

تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

به کمک به هزینه‌ها و حمایت از روستاییان و بهبود اقتصاد آنان اشاره کرد. هستی و مدیریت پارک با جوامع و کسب‌وکارهای محلی برای ترویج و رشد اقتصادی همکاری می‌کند. بدین صورت که وجود مجموعه‌ای از نمایشگاه‌ها که محصولات تهیه‌شده از مناطق حمایتی (مثل کاکوتی و آویشن) در معرض دید عموم قرار می‌گیرد و به فروش می‌رسد. تعداد کل افراد دولتی شاغل در این پارک، ده نفر است که مجموع هزینه‌های ماهانه افراد، بالغ بر ۲۰۰ میلیون ریال است. بودجه‌تعلق‌گرفته بسیار ناچیز است.

بیشتر افراد محلی، قوانین پارک، از جمله ممنوعیت شکار و چرای دام را رعایت کرده و به حفاظت از طبیعت احترام می‌گذارند. این نشان‌دهنده آن است که اگر قوانین به‌طور مؤثر اطلاع‌رسانی و اجرا شوند، مردم نیز همکاری خوبی خواهند داشت و به حفظ محیط زیست توجه خواهند کرد. همچنین از آنجا که ۹۲ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل به مشارکت در امور پارک ملی ساریگل دارند، بهتر است برای حفظ و نگهداری این پارک، از مردم در مدیریت و برنامه‌ریزی‌های پارک کمک گرفته شود.

حدود ۹۰ درصد از مردم تخلفاتی را در پارک گزارش کرده‌اند که این آمار می‌تواند دو وجه متفاوت داشته باشد. در بدبینانه‌ترین حالت می‌توان گفت که تخلفات زیادی رخ داده است، اما در حالت خوشبینانه‌تر، این آمار نشان‌دهنده همکاری مردم با مدیریت پارک و نبود ترس از گزارش‌دهی در جهت پاس‌داشت پارک ملی است.

پارک نتوانسته است فرصت‌های شغلی مناسبی برای ساکنان روستا ایجاد کند و تأثیر چشم‌گیری در بهبود خدمات رفاهی روستاییان نداشته است. بسیاری از طرح‌های منابع طبیعی به گونه‌ای اجرا می‌شوند که درآمدی برای مردم محلی ایجاد نمی‌کنند، درحالی‌که این امر می‌تواند عاملی برای مهاجرت از روستاها باشد. اگرچه پارک، حفاظت شده است و نمی‌تواند به‌طور مستقیم درآمدزایی داشته باشد، اما از طریق مشاغلی مانند زنبورداری و اکوتوریسم می‌تواند باعث ایجاد اشتغال و درآمد برای مردم روستا شود.

تفاوت‌ها، اختلافات و تضادهای موجود درون جامعه می‌توانند عاملی برای تغییر و تحرک در آن جامعه باشند. درواقع تعارضات اجتماعی باعث می‌شوند که افراد و گروه‌ها به چالش کشیده شوند و در پاسخ به این چالش‌ها، تغییراتی در نگرش‌ها، ساختارها یا حتی قوانین و مقررات اجتماعی ایجاد شود. به عبارت دیگر، این تضادها ممکن است به‌عنوان یک محرک برای اصطلاحات، نوآوری‌ها و پیشرفت‌های اجتماعی عمل کنند (Rands Barros, 2016).

در مواقعی که تضاد یا تعارض میان گروه‌ها یا افراد به وجود می‌آید، این تعارضات با استفاده از فرآیندهایی که بر پایه همکاری و مشارکت است، مدیریت می‌شوند. در این فرآیندها، همه طرف‌ها به‌طور فعال در حل مشکل و تصمیم‌گیری، مشارکت می‌کنند تا به توافقی مشترک برسند که منافع و دیدگاه‌های مختلف را در نظر بگیرد. هدف این رویکرد، کاهش تنش‌ها و یافتن راه‌حل‌های سازنده از طریق گفت‌وگو است (Chanya et al., 2014).

اکثر صاحب‌نظران توسعه اجتماعی - اقتصادی معتقد هستند که مشارکت عامل اصلی و تعیین‌کننده در فرآیند رشد و توسعه تمامی جوامع توسعه‌یافته و درحال توسعه بوده و بر نقش و حضور فعالانه مردم در کارها و فعالیت‌های مربوط به خود، به‌ویژه در

عوامل مؤثر بر مشارکت و انگیزش مردم در حفاظت مشترک پارک ملی ساریگل

صدیقه سادات سخدری، مهدی کلاهی

جوامع روستایی کاربرد دارند (Mohamadi & Hakimpour, 2012). این موضوع اهمیت و ضرورت مشارکت مردمی و الزامات و عوامل مؤثر بر آن را نمایان می‌کند.

ارتباط معناداری بین آگاهی مردم از ماهیت طرح‌های منابع طبیعی، سن، تحصیلات، درآمد و میزان مشارکت اجتماعی روستائیان در طرح‌های آبخیزداری وجود دارد (Sharifi et al., 2010). همچنین یافته پژوهش حاضر دلالت بر آن دارد که افراد به مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی مشتاق بودند. این یافته‌ها با نتیجه پژوهش Shamsodini et al. (2020) مطابقت دارند. از طرف دیگر، جذابیت محیطی بر مشارکت مردم مؤثر بوده و سبب افزایش مشارکت آن‌ها در اجرای طرح‌ها را به همراه دارد (Karimi et al., 2017). می‌توان چنین تعبیر کرد که جذابیت محیطی، فرصت‌هایی برای دوباره اندیشیدن یا متفاوت اندیشیدن را به روستائیان داده و ایجاد یا تقویت محیطی سرشار از انرژی و آرامش، نقش بسزایی در ماندگاری روستائیان و کاهش مهاجرت دارد (Mianabadi et al., 2011).

عوامل اقتصادی، همیشه معیار مهمی در پایداری و موفقیت طرح‌های منابع طبیعی و همچنین یکپارچگی سیستم‌های اجتماعی - اکولوژیکی بوده است (Kolahi & Payeste, 2020). در این بین، تولیدات دامی و زراعی نقش مهمی را در معیشت روستائیان ایفا می‌کنند و از این طریق، زمینه مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی تقویت می‌گردد (Madad & Maleki, 2018). همچنین اجرای طرح‌های منابع طبیعی بر افزایش سطح اراضی زراعی تأثیر مثبت داشته و باعث افزایش تولیدات دامی شده است. در همین زمینه، مشخص شده است که معمولاً اجرای طرح‌های آبخیزداری بر افزایش محصولات دامی مؤثر بوده است (Pandey & Singh, 2014). دلیل این امر آن است که افزایش تعداد دام، سود و درآمد بیشتری را در پی دارد؛ زیرا میزان مشارکت با میزان درآمد، ارتباط نزدیکی دارد و موجب افزایش مشارکت مردم می‌شود (Alishah et al., 2019).

یکی دیگر از عوامل مشارکت مردم، تعارضات اجتماعی است. از آنجایی که منابع طبیعی به‌عنوان کالای مشترک بهره‌برداران در نظر گرفته می‌شود، ممکن است منافع مختلف و اغلب رقابتی با یکدیگر داشته باشند (Jannatichenar et al., 2020). بنابراین لازم است که این تضادها شناخته و مدیریت شوند (Mirzaei & Kolahi, 2020).

طبق تحقیقات انجام‌شده میزان تحصیلات، رابطه مستقیم با مشارکت مردم دارد. هرچه سطح تحصیلات بالاتر می‌رود، آگاهی افراد از مزایای طرح‌ها بیشتر شده و رغبت زیادتری برای همکاری دارند (Boroumand & Kolahi, 2021). به‌طور کلی عوامل زیادی بر میزان مشارکت مردم در طرح‌های منابع طبیعی و حفظ محیط زیست اثر می‌گذارند که در اینجا به چند مورد از آن‌ها اشاره شد.

نتیجه‌گیری

گرچه حفاظت از پارک ملی ساریگل و توجه به اکوسیستم‌های طبیعی، لازمهٔ دنیای مدرن و پرمصرف کنونی است، ولی نباید در حفاظت، صرفاً به بعد قهریه و انتظامی رجوع کنیم. مشارکت مردمی در قالب مدیریت مشارکتی انطباقی، الزامی است تا هم هزینه‌های حفاظت کاهش یابد و هم تضادهای و تعارضات، به حداقل خود برسند. بهره‌مندی از سیستم‌های پایش هوشمند، هوشمندسازی و تعاملات با علم، کمک‌کننده به راهکار رهایی از این درگیری‌هاست. همچنین آموزش مدیران، مسؤولان، محیط‌بانان، جنگل‌بانان و مرتع‌بانان ضرورت بیشتری دارد تا از ظرفیت و پتانسیل‌های تنوع‌یاری‌گری در تاریخ زیست ایران، بهره‌گیرند و مناطق چهارگانه و سایر اکوسیستم‌های طبیعی را با خود مردم، حمایت، حفاظت و حراست کنند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسندهٔ مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- Adams, W. (2018). Human-ecological interaction and sustainability in agricultural practices. *Ecology and Society*.
- Aghajanian, A. (2013). Demographic trends and social changes in rural Iran. *Population Studies Journal*.
- Alishah Eratboni, F., Arzani, H., Javadi, S., Farahpour, M. (2019). Investigation of factors influencing participation of ranchers in range management plans (Case study: Savadkooh Watershed, Mazandaran). *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 26(2), 379-387. (In Persian)
- Azizi, M., et al. (2021). Water scarcity and its impacts on agriculture in Iran's arid regions. *Iranian Journal of Water Resources*.
- Berkes, F. (2007). Community-based conservation in a globalized world.
- Boroumand, A. and Kolahi, M. (2021). A Criticism Study on Water Education in "Man and the Environment" CourseCurriculums (11th grade, 2nd highschool). *Research in Teaching*, 9(1), 233-205. (In Persian)
- Brown, A., et al. (2020). Technological innovations in agriculture: Global trends and implications. *Journal of Agricultural Science*.
- Chanya, A., Prachaak, B. and Ngang, T. K. (2014). Conflict management on use of watershed resources. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 136(9): 481-485.
- Chaskin, R. J. (2001). Building community capacity. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 214-227.
- Danshvar Ahmadi, M) 2011). Statical calculations in sociology. Isfahan University of Technology Publication Center, Isfahan, Iran. (In Persian)
- Ebrahimi, A. (2014). Educational challenges in rural communities and their impact on agriculture. *Educational Research Journal*.
- Ghorbani, S. (2020). The role of education in sustainable resource management. *Environmental Education Journal*.

تحلیل موقعیت موانع توسعه کشاورزی شالیزاری از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستاهای شهرستان لاهیجان)

محمدجواد زاهدی مازندرانی، یاسر خوش سیرت سلیمی، شهناز بختیاری

- Grove, R. H., & Burch, W. R. (2010). Participation and sustainable development: The role of communities in natural resource management. *World Development*, 38(3), 348-356.
- Harrison, J. (2006). *Sustainable Development and Environmental Management*. Routledge.
- Harrison, P., et al. (2020). Conservation agriculture: Practices for sustainable resource management. *Environmental Impact Review*.
- Hassan, M., & Maleki, F. (2020). Population dynamics and its effects on agricultural development. *Iranian Journal of Sociology*.
- Jafari, M., & Shahraki, M. (2020). Public participation in resource management: A key to sustainable development. *Environmental Management Journal*.
- Jannatichenar, M. A., Kolahi, M. and Mesdaghi, M. (2020). Social Conflicts and Rangeland Management: A Case Study at Rangelands of Kalatnader County, Iran. *Iranian Journal of Applied Ecology*, 9 (3):77-97. (In Persian)
- Kalantari, F. (2008). Migration patterns in rural Iran: Economic and social impacts. *Rural Studies Journal*.
- Kolahi M. and Payeste M. (2020). Impacts of Natural Resource Projects on Socioeconomic Issues of Villagers at ChahNouroz Watershed. *Jwmr*, 11 (21):154-164. (In Persian)
- Kolahi, A., et al. (2024). Low-water-requirement crops in semi-arid regions: A case study in Iran. *Journal of Agriculture and Water Management*.
- Lotfi, S., & Mohammadi, R. (2016). Multiple occupations in rural communities and its impact on economic development. *Rural Economic Studies*.
- Madadi, E. and Maleki, M. (2018). Socio-economic impact assessment of the implemented natural resource projects from the stakeholders perspectives (Case study: Watershed Andabil-Khalkhal City). *Journal of Rangeland*, 12 (3):267-280. (In Persian)
- Mahmodi, J. and Hakimpour, S. H. (2012). A study on the effective socio- economic factors involving in social participation in nour. *Sociological Studies of Youth*, 2(5): 129-148. (In Persian)
- Mahmoodi, M., & Hakimpour, S. (2012). Social participation in natural resource management: The case of rural communities. *Social Development Studies*.

- McDonald, A. (2014). Global warming and human impact on natural resources. *Environmental Policy Journal*.
- Mirzaei, M. and Kolahi, M. (2020). Sustainable Rurality in Torbat Heydariyeh County of Iran. *Village and Development*, 23(3), 79-96. (In Persian)
- Pandey, N. K. and Singh, S. K. (2014). Participation pattern of rural people in watershed development programme in Haryana State. *Indian Research Journal of Extension Education*, 14 (3): 39-42.
- Rands Barros, A. (2016). *Roots of Brazilian Relative Economic Backwardness*. Elsevier Monographs, Chapter 12:209-230.
- Rezaei, A. (2017). The importance of skilled labor in agricultural development. *Journal of Agricultural Economics*.
- Schreckenber, K., & Luttrell, C. (2009). The role of community participation in natural resource management. *Environmental Science & Policy*, 12(4), 324-336.
- Shahbazian, M., et al. (2020). Educational strategies for sustainable agriculture in rural areas. *Journal of Rural Development*.
- Shamsoddini, S., Emami, S. and Bahmani, S. (2020). Investigation of effective factors on rural participation in watershed management operations in Monj-Bideleh Basin of Lordegan. *Watershed Engineering and Management*, 12 (1): 166-176. (In Persian)
- Sharifi, A., Gholamrezayee, S. and Rezai, R. (2010). Determinants of the villagers' participation in watershed management plans Jiroft city. *Journal of watershed management science and engineering*, 4 (12): 1-10. (In Persian)
- Smith, J. (2017). The evolution of agricultural practices from hunting and gathering to farming. *Agricultural History Review*.
- Stern, P. C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Whelan, J. R., & O'Neil, M. (2012). Ecotourism and Environmental Conservation: A Case Study of National Parks in the United States. *Tourism Management*, 33(4), 892-902.

White, R. (2015). Gender and demographic changes in rural societies. Social Science Quarterly. Proceedings of the National Academy of Sciences, 104(39), 15188-15193.

Factors Influencing Public Participation and Motivation in Collaborative Conservation of Sarigol National Park

Sedigheh Sadat Sakhdari¹, Mahdi Kolahi*²

Date Received:

17 April 2025

Date Accepted:

24 June 2025

Keywords:

Public Participation, Collaborative Conservation, Sarigol National Park, Social Participation, Socio-economic Factors

Abstract

The Dahaneh Ojaq region, encompassing Sarigol National Park and its surrounding village, lies within the Sarigol rural district of Esfarayen, North Khorasan Province, Iran. This study investigates the socio-economic dimensions of regional management and examines factors influencing public participation and motivation in the co-management of Sarigol National Park. It also assesses how access to natural resources contributes to livelihood resilience, identifies key local challenges, and considers future decision-making pathways. The study population includes adult residents, local authorities (e.g., village heads, council members), and park managers. Data were gathered through document analysis, field observations, interviews, and structured questionnaires. Findings indicate that livelihoods largely depend on farming, labor, livestock husbandry, beekeeping, and leasing pastureland. The average monthly income from livestock is approximately 100 million IRR, while those in service or industrial sectors earn between 40–200 million IRR. Despite widespread economic hardship and growing migration tendencies, residents show interest in participating in local initiatives, particularly those with tangible economic benefits. Educational level and occupation significantly influence willingness to engage. However, local dissatisfaction has increased due to the settlement of nomadic groups. The study highlights the urgent need for a comprehensive management plan for Sarigol National Park, along with sustained financial, policy, and strategic support. Addressing Park–community tensions require inclusive planning, incentive-based policies, and a focus on socio-economic priorities to foster effective co-management, collaborative conservation, and good environmental governance.

¹ Faculty of Natural Resources and Environment, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

² Faculty of Natural Resources and Environment, Water and Environment Research Institute, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran